

UROŠ TRBOVIĆ

JAVNO OBAVJEŠTAVANJE KAO PRETPOSTAVKA FUNKCIONIRANJA DELEGATSKOG SISTEMA

Obavješćavanje radnih ljudi o predmetu društvenih, ekonomskih i političkih poslova pretpostavka je uspješnog djelovanja delegatskog sistema.

Međutim, sistem obavješćavanja nije novijeg datuma. On ima svoj nastanak i razvitak. On se isprepleće s podrijetlom i razvojem političke sfere, a posebice je upadljiv s nastajanjem građanskog i samoupravnog društva.

Uvod

Obavijest izvodi podrijetlo iz sfere javnosti. Tako primjerice antička javnost podudarna je s tadašnjom sferom javnosti, koja je bila istovjetna s politicom. Područje javnosti zajedničko je obilježje svih slobodnih građana.¹ Izv. J. Habermas: *Javno mnjenje*, izd. Kultura, Beograd, 1969, str. 9.

Javnost se očitovala kroz skupštinu (agoru) ili formu. Privatna sfera bila je stvar pojedinca koja je obuhvaćala oblast domaćinstva. U drevnoj Grčkoj obavješćavanje je bila povlastica slobodnih građana. Ono se provodilo kroz sudjelovanje u skupštini, koju su tvorili svi slobodni građani.

Feudalna javnost očitovala se u javnoj reprezentaciji² gospodstva, tj. obuhvaćala je kraljevske, kneževske ceremonije i crkveni ritual. U to vrijeme obavješćavanje javnosti obavljalo se kroz oglase i izvještaje štampara.³

Građanska javnost obuhvaća sferu »privatnih ljudi okupljenih u publiku, čija se politička funkcija ispoljava u oblasti polja napetosti koja postoji između (političke) države i (građanskog) društva.«⁴

¹ Javnost »se konstruiše u razgovoru koji može da dobije i oblik savetovanja ili suda, kao i u opštim poslovima, bilo da je reč o vođenju rata ili borbenim igrama.«

² Reprezentacija do sedamnaestog stoljeća znači »predstavljeno prisustvo božanskog«. Usp. H. G. Hadamera *Wahrheit und Methode*, Tübingen, 1960, str. 476). Znatno kasnije reprezentacija izražava parlamentarno predstavnstvo.

³ Prvi pisci oglasa pojavili su se u Veneciji. U 16. st. oni postaju dostavljači redovnih nedjeljnih izvještaja. Smatra se da su izvještaji strazburškog štampara i trgovca Johanna Carolusa najstarije novine. Usp. J. Habermas: *Javno mnjenje*, str. 25.

⁴ Izv. J. Habermas: *Javno mnjenje*, str. VII.

Javnost se često povezuje s javnim mnijenjem. »Subjekt ove javnosti je publika kao nosilac javnog mnijenja; na njenu kritičku funkciju odnosi se *publicitet*...«⁵ (podcrtao U. T.)

U publicističkoj djelatnosti sadržano je i javno informiranje.

Informacija u političkoj državi građanskog društva

U političkoj državi građanskog društva javna informacija obuhvaća — prvotno — samo javnu sferu. Javna sfera sažimlje se u zakonodavnoj, izvršnoj i sudskoj vlasti. Te tri javne djelatnosti jesu okosnica političke države građanskog društva. Obuhvat političke države s javnom informacijom moguć je tamo gdje je politička država došla do svoje potpune izgrađenosti, nasuprot začahurenoj *privatnoj* sferi građanskog društva. Ono što je privatno ne podliježe publiciranju, pa samim time ni informiranju. Upravo zato što informacija obuhvaća javnu sferu, tj. područje političke države, nejavna, privatna sfera građanskog društva ostaje nepodložna sistemu javnog obavještavanja. Postojanje defektnosti javne informacije da obuhvaća samo političku organizacijsku dekoraciju građanskog društva, odnosno zakonodavno-izvršno-sudski ritual pred javnim mnijenjem, a ne i građansko društvo, ne protuslovi potpunoj dovršenosti političke države. Država je javna sfera. Stoga se javnost posredstvom štampe⁶ i drugih sredstava informiranja obavještava o državnim djelatnostima. Građansko društvo je privatna⁷ sfera; zato su sve njegove djelatnosti zasebne i obavijene velom tajne. Ovo je fenomen političke ograničenosti javne informacije. Ona se sastoji u postojanju nedostatka javnosti na strani građanskog društva. U razlici između *političke* države i *privatnosti* građanskog društva nalazi se protuslovlje između javnog informiranja o djelatnostima političke države i relativne tajnosti o djelatnostima građanskog društva.

Član političke države jest samo građanin. Podređeni član građanskog društva jest najamni radnik.⁸ Iz toga slijedi da je samo građanin javno obaviješten, a nije i najamni radnik građanskog društva.

Cjelovitost informacije koja bi trebala obuhvatiti političku državu i građansko društvo nije ostvarena. Cjelina obavijesti cjepa se na javnu obaviještenost građana i političku neinformiranost najamnog radnika.

Ukratko, dovršena politička država⁹ ujedno znači suprotstavljanje javnog

⁵ Izv. n. d., str. 8.

⁶ Prvi akt političke publicistike objavljen je god. 1721. u »London Journalu«. To je rasprava dvojice vigovaca u povodu tzv. panamskog skandala. Usp. J. Habermas. *Javno mnjenje*, str. 79.

⁷ »Privatan znači van sfere državnog aparata; javan se, međutim, odnosi na državu koja se razvila sa apsolutizmom...«. Izv. n. d., str. 19.

⁸ Stoga je »sistem najamnog rada sistem ropstva, i to ropstva koje postaje utoliko teže ukoliko se više razvijaju društvene proizvodne snage rada...«. Izv., K. Marx: *Kritika Gotskog programa*, izd. Kultura, 1950, str. 26.

⁹ »Gdje je politička država dostigla svoju pravu izgrađenost, tamo čovjek vodi dvostruki život — nebeski i zemaljski... — život u *političkoj zajednici*, gdje se on javlja kao *društveno biće*, i život u građanskom društvu, gdje je djelatnik kao *privatan čovjek*, gdje druge ljude smatra sredstvom, sebe samog ponižava do sredstva i postaje igračka tuđih sila... (podcrtao K. M.) Izv., K. Marx — F. Engels: *Rani radovi*, izd. Naprijed, Zagreb, 1961, str. 57.

izvještavanja građanina s političkim neinformiranjem radnika. Suprotstavljanje se vrši u obliku diobe informacije na javno obavještavanje i privatno neobavještavanje. Sučeljavanje se vrši diobom čovjekove ličnosti na radnika i građanina.

Danas, kada govorimo o informaciji, možemo reći da ona ne obuhvaća samo političku državu, nego i građansko društvo. U javnoj sferi informacija postaje sluga javne vlasti, gdje se čak i dezinformacija prodaje kao »čista« istina.¹⁰ U privatnoj sferi informacija se u cijelosti prilagodila robnoj razmjeni proizvoda. Zato je razmjena informacija u potpunosti prilagođena potrebama robnog prometa. Rezultat prilagođivanja: informacija postaje *roba* kao i svaki drugi proizvod građanskog društva. Robnost informacije znači da ona postaje robno-novčani odnos. Ona ima upotrebnu i prometnu vrijednost.

Time informacija gubi oštrinu obilježja koje ju je dijelilo na privatnu i javnu obavijest.

Informacija u samoupravnom društvu

Naš politički sistem dokida razliku između privatne i javne sfere. To se provodi ukidanjem protuslovlja između države i društva. Posrednik u izmirenju protuslovlja jest sistem samoupravljanja. Radnik posredstvom sistema samoupravljanja sudjeluje u državnim i društvenim djelatnostima. Delegatskim sistemom uspostavlja se samoupravljanje radnika s državom. Samoupravljanjem radnika s društvom ostvaruje se kroz onovne organizacije udruženog rada, zatim kroz instituciju prava rada i kroz druge oblike izravnog odlučivanja.

Riječju, razlika između javne i privatne sfere ukida se na taj način da — uz samoupravnu državu — i samoupravno društvo postaje javna sfera. Subjekt javne sfere postaje radnik. Budući da većinu društva čine radnici, javno postaje ne samo ono što je većini članova društva zajedničko, ili pak pristupačno, nego i ono o čemu je većina društva upoznata. Budući da je samoupravljanje djelatnost svih radnih ljudi društva, samim time društvo, odnosno udruženi rad postaje izvor zajedničkog javnog obavještavanja o samoupravnim djelatnostima. Takova samoupravna informacija sastavni je dio udruženog rada kojom samoupravljaju radnici.

»Radnici ostvaruju samoupravljanje u osnovnim i drugim organizacijama udruženog rada odlučivanjem na zborovima radnika i referendumom, preko delegata u radničkim savjetima odnosno drugim organima upravljanja koje neposredno biraju i opozivaju i koji su odgovorni i kontrolom izvršavanja odluka i rada organa i službi tih organizacija.

Radi toga, osigurava se *redovito informiranje* radnika o ostvarivanju i raspodjeli dohotka, korištenju sredstava, materijalno-financijskom stanju i po-

¹⁰ Tipičan primjer javne dezinformacije dogodio se oko dvadesetih godina ovog stoljeća, kada su londonski listovi dvadeset i dva puta objavili da je Lenjin mrtav. Tipičan primjer privatne dezinformacije jest nedavna glasina da je Nixon mrtav. Dezinformacija je »procurila« na engleskoj burzi. Posljedica: spekulanti su zaradili oko milijardu funta.

slovanju i o drugim pitanjima od interesa za rad i odlučivanje u tim organizacijama.«¹¹ (podertao U. T.)

Samoupravljanje radnika ostvaruje se odlučivanjem. Uvjet samoupravnog odlučivanja jest informiranost radnika o predmetu o kojem se odlučuje. Najbitnije su one odluke kojima se odlučuje o *višku rada*, tj. o dohotku. Toga radi ustavotvorac obvezuje centre informiranja da radnike redovito obavještavaju o raspodjeli dohotka, korištenju financijskih sredstava, te o materijalno-financijskom stanju i poslovanju. Očito je da se svi radnici moraju informirati o onome o čemu svi samopravno odlučuju. To znači da se radnici moraju informirati na nivou osnovnih i drugih organizacija udruženog rada. Nema obveza bez prava, niti prava bez obveza. Prema tome, informiranje o samoupravnim djelatnostima obveza je organa u poduzećima i samopravno pravo radnika. Stoga ustavotvorac ugrađuje informaciju u sustav samoupravljanja, podiže je na razinu bitnog uvjeta u samoupravnom odlučivanju, te informaciju vraća proizvođaču kao njegov »proizvod«. Vraćanje informacije proizvođaču zbiva se u obliku proizvođačeva samoupravnog prava na informiranje.

Ukratko, ustavnim propisima proizvođač stječe samopravno pravo na informiranje o stvaranju i raspodjeli viška rada.

Informiranje je dio *javnosti*. Pod njom podrazumijevamo javno mnijenje radnih ljudi koji se upoznavaju s posredstvom informiranja publiciranjem podataka. To znači da se publiciranja podataka o stvaranju i raspodjeli viška rada oživotvoruje *javnost* viška rada. Posredstvom publiciranja višak rada ne obitava više u nejavnoj, privatnoj sferi. On postaje javna sfera, jer se *svaki* radnik upoznaje s njegovom raspodjelom. Budući da je svaki radnik informiran, jasno je da su preko svakog radnika u stvari *svi* radnici upoznati s predmetom informiranja.

Javnošću raspodjele viška rada područje proširene reprodukcije postaje *javna sfera*.

U skladu s rješenjem u bazi postoji i odgovarajuće rješenje za građane. Pravo građanina na obaviještenost dio je javnog mnijenja. Zajamčuju se »pravo građanina da bude obaviješten o događajima u zemlji i svijetu, koji su od interesa za njegov život i rad, te o pitanjima od interesa za zajednicu.

Tisak, radio, televizija i druga sredstva informacija obavljaju društvenu funkciju od posebnog značenja i dužni su odgovorno, istinito i objektivno obavještavati javnost, a kad je to od interesa za javnost — i objavljivati mišljenja i informacije organa, organizacija i građana.¹²

Ukratko, informacija je dio radničke javnosti. Javnost radničke informacije postiže se istinitim publiciranjem podataka. Sredstva publiciranja su štampa, radio, televizija itd. Javnost štampe itd. ostvaruje se kao sloboda štampe.

Obaviještenost radnih ljudi kao pretpostavka valjanosti djelovanja delegatskog sistema

Delegatski sistem jest politički oblik sudjelovanja udruženog rada u zakonodavnoj vlasti. Konkretni vid tog sudionništva jesu vijeća udruženog rada. Ona

¹¹ Izv. *Ustavne promjene*, izd. Vjesnik, Zagreb, 1973, str. 129.

¹² Izv. n. d., str. 148.

čine skupštinu radnim tijelom. Marxova poruka da je Pariška komuna trebala biti »radno telo, izvršno i zakonodavno u isto vreme«¹³ provedena je u nas na taj način da radnici, odnosno udruženi rad tvori — kroz vijeća udruženog rada — zakonodavnu vlast. Delegatski sistem jest zakonodavna vlast društvenog vlasništva. Budući da je društveno vlasništvo u biti društveni odnos samoupravljanja, zakonodavna je vlast, posredstvom delegatskog sistema, u biti vlast samoupravljača, odnosno radnih ljudi. Ovo se daje dokazati činjenicom da delegacije radnih ljudi tvore različite društvene podjele rada koje čine okosnicu društvenog vlasništva.

Ukratko, udruženi rad posredstvom delegatskog sistema ulazi u zakonodavnu vlast. Zakonodavna vlast može se ustrojiti u obliku parlamenta, ili pak u formi delegatskog zakonodavnog tijela.

Uz parlamentarni sistem ide diskusija u zakonodavnom tijelu kao *verbalni*, a *ne radni*, oblik sudjelovanja zastupnika u zakonodavnoj vlasti. U delegatski sistem ugrađeno je obvezno štovanje interesa udruženog rada u obliku prenošenja autentičnih interesa udruženog rada u zakone i delegatska saobraćanja u skupštinama.

Udruženi rad postaje, dakle, javni oblik zakonodavnog saobraćanja. U tom vidu on je najizvorniji oblik informiranja radnih ljudi.

O donošenju ustava, zakona i drugih odluka radnička javnost se gotovo uvijek obavještava. U većini slučajeva zakoni i ustavi se daju na javnu raspravu. Prema tome kada se zakoni i ustavi daju na javnu raspravu, o njima se informira radnička javnost. Na osnovi javne informacije radnička javnost neizravno sudjeluje u konačnom formuliranju zakona i ustava, jer raspravljajući o tim propisima daje primjedbe i prijedloge, koji se manje ili više usvajaju.

Forme zakonodavne vlasti danas obuhvaćaju ne samo zakone i ustave, nego i samoupravne sporazume i društvene dogovore. U pomanjkanju prikladnijeg izraza njih bih nazvao podruštvovljeni ili samoupravni oblici zakonodavne vlasti.

Konkretno sudioništvo radnih ljudi u tim oblicima najuspješniji je izvor informiranja.

Ukratko, ne samo da je informacija pretpostavka uspješnog djelovanja delegatskog sistema, nego i delegatski sistem pretpostavlja informaciju.

Stoga, u delegatskom sistemu razlikujem dvije vrste informiranosti.

Prva vrsta jest dužnost delegata da »obavještava delegaciju i osnovnu samoupravnu organizaciju odnosno zajednicu«¹⁴ o radu skupštine i o svom radu.

Ovakva informacija jest jamstvo za konkretan i javan rad svakog delegata. Delegatovo obavještavanje čini pojedinačan rad javnim, općim poslom. S druge strane osnovne organizacije udruženog rada te interesne i mjesne zajednice imaju uvid u rad svog delegata.

Druguru vrstu obavijesti nazivam aktivno informiranje, gdje, dakle, radnik izravno sudjeluje u događajima koji postaju *predmet obavijesti*, odnosno novinskih i televizijskih izvještavanja.

S obzirom na dvije vrste informacije valjalo bi promisliti i odgovarajuće modele informiranosti u delegatskom sistemu. Po mom mišljenju obje vrste oba-

¹³ Izv. K. Marx — F. Engles: *Pariska komuna*, izd. IMRP, Beograd, 1971, str. 94.

¹⁴ Izv. *Ustavne promjene*, str. 142.

vijesti ostvaruju se kroz model izravnog obavještanja. Ono se ostvaruje u obliku odnosa: publika-izvjestitelj. Izvještanje je neka vrsta usmene publikacije. I publika i izvjestitelj djelatni su sudionici procesa informiranja. Ovaj model informiranosti provodi se izravnim kontaktom publike i izvjestitelja. Publika korespondira delegatski sistem sudjelujući u obavještanju o radu delegata, ili pak, kroz neposredno sudjelovanje u oblicima društvenog samoupravljanja. Oblici neposredne demokracije i samoupravljanja vrlo su pogodni za izravno obavještanje radnih ljudi.

Ovaj model obavještanja, dakako, ne isključuje informiranje preko štampe, radija i televizije, ili preko biltena osnovne organizacije udruženog rada ili biltena konferencije delegata.

Zaključno bih rekao da se oba modela informiranja mogu zadovoljavajuće razvijati samo u sustavu društvenog samoupravljanja.